

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ-ФІЛОЛОГІВ

Копусь Ольга Антонівна,
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, Україна

Загальновідомо, що сьогодні Україна чітко визначила «орієнтири на входження в освітній і науковий простір Європи» [2, с. 3] та здійснює модернізацію системи вищої освіти відповідно до європейських вимог задля забезпечення мобільності та конкурентноспроможності фахівців будь-якої галузі як на вітчизняному, так і світовому ринку праці. З-поміж реформ, означених Болонською Декларацією, у центрі уваги знаходиться запровадження двоциклової системи вищої освіти, що насамперед вимагає ґрунтовної розробки освітніх програм бакалавра і магістра.

На нашу думку, ця проблема є особливо актуальною в системі підготовки педагогічних працівників, зокрема створення програмно-методичного комплексу для студентів філологічних факультетів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр», що зумовлено такими чинниками. На загальнотеоретичному рівні у межах реалізації заходів Державної програми «Вчитель» (2002 р.) це необхідність оновлення змісту підготовки педагогічних працівників, створення діяльнісно орієнтованої системи професійної підготовки вчителів, упровадження сучасних педагогічних технологій, інтенсифікація процесу входження України в загальноєвропейський та світовий освітній простір [4]. Окреслені чинники доповнимо суто професійними. Так, звертаючись до професіограми майбутнього викладача-філолога, центральною постає проблема розширення україномовного освітнього простору та пов'язані з нею питання мовної і мовленнєвої підготовки майбутніх словесників на рівні досягнень сучасної лінгвістики, педагогіки і психології, озброєння їх комплексом новітніх методів і технологій щодо формування мовної особистості студента, його комунікативної компетенції як важливої складової національної і загальноєвропейської рамок кваліфікацій.

У зв'язку з цим комунікативно-когнітивні методи навчання мови повинні посісти головне місце не лише в бакалаврській програмі професійної підготовки студентів філологічних факультетів, про що неодноразово зазначали такі вчені-методисти, як Н. Б. Голуб, Л. М. Златів, І. О. Кухарчук, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, О. М. Семеног, Т. В. Симоненко та інші, але й в освітній програмі магістрів-філологів, що, на жаль, не знайшло достатнього висвітлення в науково-методичній літературі.

У статті ми поставили за *мету*, спираючись на здобутки сучасної лінгвістики, розкрити місце і роль комунікативно-когнітивних методів навчання мови в системі фахової підготовки магістрів філологічних факультетів.

Як відомо, комунікативно-когнітивні методи навчання охоплюють комплекс методичних прийомів, які спираються на такі поняття, як мовлення, комунікативна діяльність, спілкування, текст, дискурс, концепт. Саме поняття дискурсу в останні роки і виступило рушійною силою в удосконаленні мовленнєвої підготовки студентів філологічних факультетів, визначаючи нові підходи до вивчення й аналізу тексту, комунікативної ситуації, формування комунікативної компетенції мовця.

На початку 70-х років ХХ століття під впливом ідей психо- і соціолінгвістики, лінгвопрагматики активізуються функціональний і комунікативний напрями вивчення тексту, що й призвело до появи поряд з поняттям тексту поняття дискурсу. Незважаючи на існування різних наукових шкіл та концепцій дискурсу, у лінгвістиці загальновизнаною стала дефініція, запропонована Ю. М. Карауловим і В. В. Петровим: дискурс – це «складне комунікативне явище, яке, крім тексту, включає й екстралінгвістичні фактори

(знання про світ, погляди, установки, мету адресата)» [3, с. 8]. Підкреслені у визначенні ознаки дискурсу були розширені та уточнені багатьма вченими-лінгвістами (Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, В. І. Карасик, А. О. Кібрик, В. В. Красних, М. Л. Макаров, О. О. Селіванова та інші), що й утвердило традицію розмежовувати дискурс і текст за критеріями процес / результат, динамічність / статичність. Головним чином, дискурс розглядають як категорію лінгвосоціальну, оскільки він існує тільки в подієвому аспекті при обов'язковому врахуванні зовнішнього контексту, адже, як слушно зауважує Н. Д. Арутюнова, дискурс – це «мовлення занурене в життя» [1, с. 137], тоді як текст – категорія лінгвістична.

Відомо, що досягнення мовознавчої науки визначають пріоритетні напрями розвитку лінгводидактики, узгоджуючи при цьому поступи сучасної лінгвістики і технологію навчання мови. Так, становлення теорії дискурсу призвело до переосмислення комунікативних методів навчання і позначилось на змісті філологічної освіти. Насамперед це стосується викладання дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, які спрямовані на забезпечення мовно-літературної освіти студентів та їх готовності до педагогічної діяльності в умовах реформування вищої школи, а також формування комунікативної компетенції, професійних і дослідницьких умінь та навичок майбутніх словесників. Якщо взяти за основу головні положення дискурсології, яка охоплює питання, пов'язані з «описом і характеристикою мовленнєвого спілкування людей у специфічних і стандартних комунікативних ситуаціях з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних, етнічних й ін. чинників» [5, с. 625], то в організації навчального процесу магістрів філологічних факультетів зростає роль таких фахових дисциплін, як «Актуальні напрями сучасної лінгвістики», «Теорія і практика комунікації», «Методика викладання фахових дисциплін у ВНЗ», «Основи перекладу і літературне редагування», «Українська мова за професійним спрямуванням з методикою її викладання» (відповідно до нормативної і варіативної частин навчального плану Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського).

Основу понятійно-термінологічного апарату вищезазначених дисциплін складають такі поняття: *концепт тексту, дискурс, комунікація, комунікативна діяльність, комунікативна компетенція* та пов'язані з ними – *комунікативна мета, комунікативна ситуація, комунікативна стратегія, текстово-дискурсивні категорії, типи і жанри тексту / дискурсу, мовленнєвий акт, усне і писемне мовлення, мовна особистість* тощо. Як бачимо, теоретичне підґрунтя професійно орієнтованих дисциплін формує сучасна теорія дискурсу. Відповідно доцільним видається розширення та уточнення їх проблематики такими розділами, як «Основи теорії дискурсу», «Текст і дискурс як об'єкти сучасної лінгвістики», «Психолінгвістика дискурсу» (для забезпечення лінгвістичної підготовки магістрів філологічних факультетів); «Типологія дискурсів», «Дискурс і становлення мовної особистості», «Педагогічний дискурс», «Художній дискурс як об'єкт лінгвістичного аналізу» (для забезпечення професійно-практичної підготовки магістрів філологічних факультетів).

Зміст теоретичної підготовки полягає не лише в засвоєнні низки наукових понять і визначень, але й в усвідомленні їх лінгводидактичного потенціалу. Цьому, зокрема, сприяє використання системи комунікативно-когнітивних вправ і завдань з розгорнутою методичною характеристикою, яка передбачає чітке формулювання суті завдання і мети вправи. У методиці навчання мови вправи за критерієм комунікативності поділяють на некомунікативні, умовно комунікативні і власне комунікативні. Такий розподіл відтворює поступовий перехід від репродуктивної до продуктивної (творчої) діяльності: на основі засвоєних знань спочатку відпрацьовуються практичні дії у стандартних ситуаціях, які згодом переносяться в нестандартні умови.

Комунікативно-когнітивні вправи, побудовані на основі теорії дискурсу, передбачають такі завдання:

- аналіз комунікативної ситуації;

- формулювання комунікативної мети;
- вибір мовних засобів відповідно до поставленої мети / певного типу дискурсу;
- спостереження й аналіз різних типів дискурсів;
- моделювання дискурсів певного типу;
- редагування різних типів дискурсів.

Результативність комунікативно-когнітивних вправ багато в чому залежить від чітко окресленої комунікативної ситуації, яка обов'язково включає такі компоненти: умови, час і місце спілкування, комуніканти, їх ставлення один до одного, предмет мовлення; а також комунікативної мети, яка визначає план мовленнєвої поведінки мовця. Ефективними є завдання, які містять комунікативні настанови (пояснити, уточнити, обґрунтувати, поінформувати, підтвердити, звернутись з проханням тощо), гарантуючи мовленнєву активність студентів на лекційних і практичних заняттях, чому, до речі, сприяє і зміст фахових дисциплін.

Важливою умовою комунікативно-когнітивних вправ є опора на дискурс як процес (комунікативна діяльність) і результат (текст) мовленнєво-мисленнєвої діяльності мовця, яку характеризують як у власне лінгвістичному, так і екстралінгвістичному плані (В. В. Красних). Відтак, текст та комунікативна ситуація як складові дискурсу і водночас комунікативного акту становлять основу комунікативних завдань, забезпечуючи формування комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів.

Підсумовуючи викладене, ще раз наголосимо на тому, що реформи, які торкнулись університетської освіти, визначають нові вимоги до підготовки педагогічних працівників. Зокрема, запровадження освітньо-кваліфікаційного рівня магістра вимагає побудови освітньої програми, яка б урахувала новітні досягнення мовознавчої науки та лінгводидактики, забезпечувала високоякісну мовленнєву і методичну підготовку викладачів-філологів та спонукала їх до пошуково-дослідницької діяльності. У зв'язку з цим пріоритетними в розробці програмно-методичного забезпечення фахових дисциплін, як засвідчує практика, виступають когнітивно-дискурсивний та комунікативно-діяльнісний підходи, які дозволяють посилити практичне оволодіння мовою та урізноманітнити комунікативну діяльність студентів.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Совет. энциклопедия, 1990. – С. 136 – 137.
2. Вища освіта і Болонський процес : навч. посібник / за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
3. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / ван Т. А. Дейк; [сост. В. В. Петрова; пер. с англ. под. ред. В. И. Герасимова; вступ. сл. Ю. Н. Караулова, В. В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
4. Державна програма «Вчитель» // Освіта в Україні. – К. : КНТ, 2006. – 484 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / О. О. Селіванова : підручник. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.